

Uluslararası Balkan Sempozyumu

Tam Metin Bildiri Kitabı

Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları - 73
Uluslararası Balkan Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı
ISBN 978-605-70017-7-1

Proje Sahibi

Ümraniye Belediye Başkanlığı Adına
İsmet YILDIRIM
Ümraniye Belediye Başkanı

Proje Yönetimi

Mesut ÖZDEMİR / Başkan Yardımcısı
Ahmet Şenol ALKILIÇ / Kültür İşleri Müdürü

Editör

Doç. Dr. Uğur Yasin Asal

Yardımcı Editörler

Arş. Gör. Dilara Şensivas
Arş. Gör. Halit Ahmet Kahraman

Kültür İşleri Müdürlüğü

Atatürk Mah. Fatih Sultan Mehmet Cad. No: 63
Ümraniye / İSTANBUL Tel: 0(216) 443 56 00 / Dahili: 1184
www.umraniye.bel.tr

🐦 twitter.com/umraniyebeltr 📘 facebook.com/umraniyebeltr

Tasarım

PROJESANAT
www.projesanat.com.tr

Baskı

Sistem Matbaacılık
Sertifika No: 49687

copyright © 2022, Ümraniye Belediyesi

Kitabın tüm yayın hakları, Ümraniye Belediyesi'ne aittir.

Yazılı izin alınmadan hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. Baskı Aralık 2022 / İstanbul

**OTTOMAN BALKANS THROUGH THE LENS OF THE BRITISH PUNCH
MAGAZINE**

F.Begüm YILDIZELİ _____ 167

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BALKANLARDAN ANADOLU'YA YAPILAN POMAK
GÖÇLERİ**

Dilara AVCI _____ 179

**HOMETOWN ASSOCIATIONS OR TRANSNATIONAL MIGRANT
ORGANIZATIONS? BALKAN AND RUMELI TURKS' CULTURE AND
SOLIDARITY ASSOCIATIONS IN TURKEY**

Sinem ARSLAN _____ 193

**KOSOVALI ARNAVUTLARIN "BÜYÜK ARNAVUT" DÜŞÜNCESİ VE TARİHSEL
KÖKLERİ**

Hilal Aydın MİRAGHAZADE _____ 207

**AKILLI GÜÇ PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE VE RUSYA'NIN BALKANLAR
POLİTİKASININ İNCELENMESİ**

Erdem EREN _____ 223

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NORMATİF GÜCÜ: AB ADAYI TÜRKİYE VE AB
POTANSİYEL ADAYI BOSNA-HERSEK ÜZERİNDEKİ ROLÜ**

Denizhan Ege ŞAKRAK _____ 243

RUSYA'YA AÇILAN KAPI: BALKANLAR

Cem TEPEBAŞI, İsmet Kahraman ARSLAN _____ 259

**TÜRKİYE'NİN KOMŞU VE ÇEVRE ÜLKELERLE DIŞ TİCARET STRATEJİSİ
ÇERÇEVESİNDE SİRBİSTAN İLE DIŞ TİCARET PERFORMANSI**

Ayşe İpek SARIKABADAYI, İsmet Kahraman ARSLAN _____ 271

**ONTOLOJİK GÜVENLİK BAĞLAMINDA YUNANİSTAN'IN DOĞU AKDENİZ
POLİTİKASININ ANALİZİ**

Dilara ŞENSİVAS, Uğur Yasin ASAL _____ 281

**2010-2021 YILLARINDA AB VE NATO'NUN BATI BALKANLARDA GÜVENLİK
TOPLULUĞU OLUŞUMUNA ETKİSİ**

Nesibe Gül KILIÇ, Halit Ahmet KAHRAMAN _____ 297

**BALKANLAR'DA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ EKSENİNDE NATO VE TÜRKİYE
YAKLAŞIMLARI**

Tolunay TARI _____ 313

2010-2021 YILLARINDA AB VE NATO'NUN BATI BALKANLARDA GÜVENLİK TOPLULUĞU OLUŞUMUNA ETKİSİ

Nesibe Gül KILIÇ⁰¹

Halit Ahmet KAHRAMAN⁰²

Özet

Bu çalışmada AB ve NATO'nun Batı Balkanlarda bir güvenlik topluluğu oluşturmaya yönelik politikaları incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmaların birçoğunda bölgede etkin iki uluslararası örgüt olan AB ve NATO'nun faaliyetleri, bölgede yaşayan toplumlardan çok devlet elitleri odaklı ve bölgesel entegrasyondan ziyade ulus devlet entegrasyonuna dayalı olduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte söz konusu iki örgütün 2010'lardan itibaren bölgesel entegrasyonu bölge devletlerine bir üyelik şartı olarak koştuğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, AB ve NATO'nun bölge devletlerine karşı uyguladığı politikalarda bölgesel entegrasyonu bir şart olarak sunmasına rağmen bu şartın politik uygulamalarda ne kadar yer aldığı incelenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak karşılaştırmalı tarihsel analiz metodu kullanılmıştır. AB ve NATO'nun bölgeye yönelik oluşturduğu politikalar mukayeseli biçimde incelenmiştir. Buradan hareketle öncelikle ilgili iki örgütün yayınladığı raporlar analiz edilmiş ek olarak ikili ve çok taraflı zirve, anlaşmalar ve politika tavsiyeleri değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Balkanlardaki güvenlik tehditlerinin içsel ve organik olması bölgesel entegrasyonun önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda son on yılda AB ve NATO bölgedeki aktörler arasında güven, karşılıklı bağımlılık ve kolektif kimlik gibi bölgesel güvenlik topluluğunun inşasında öne çıkan konulara yeterince önem vermemeyi sürdürmüştür. Bununla birlikte bu çalışmada iki uluslararası örgütün bir Balkan güvenlik topluluğu oluşturmaktan ziyade temel çabaları bölgeyi Avrupa Atlantik güvenlik topluluğuna dahil etmekle sınırlı kaldığı ortaya konulmuştur. AB ve NATO'nun inşa etmeye çalıştığı Avrupalı kimliği halihazırda zayıf olan Balkan kimliğinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. AB ve NATO'nun bu bölgedeki toplumsal düşmanlıkları ortadan kaldırmak adına diğer aday ülkelere uygulanan

01 Doktora Adayı, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, nesibegulkilic@gmail.com, 0000-0002-5190-3846

02 Arş. Gör., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hakahraman@ticaret.edu.tr, 0000-0002-9225-4125

prosedürlerden farklı süreç, mekanizma ya da araçları etkin bir şekilde kullanmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, AB, NATO, Bölgesel Güvenlik Topluluğu

Abstract

In this study, the policies of the EU and NATO to create a security community in the Western Balkans are examined. Some articles and reports claim that the activities of the EU and NATO, which are two active international organizations in the region, are focused on state elites rather than societies and based on nation-state integration rather than regional integration. Moreover, it is observed that the two IGOs have imposed the development of regional integration as an important condition of membership to the Balkan states since the 2010s. In this research, how much this condition takes place in political practices in the region have been examined.

Comparative historical analysis is used as a method in this study. The policies of the EU and NATO towards the region have been examined comparatively. From this point of view, firstly, the reports published by the two IGOs were analyzed, and then, bilateral and multilateral summits, agreements, and policy recommendations are analyzed.

The endogenous and organic nature of security threats in the Balkans reveals the importance of regional integration. In this context, in the last decade, the EU and NATO have continued to pay insufficient attention to issues that can contribute to the development of a regional security community, such as trust, interdependence, and collective identity among the actors in the region. In addition, these two IGOs are trying to integrate the region into the Euro-Atlantic security community rather than creating a Balkan security community. The EU and NATO have been trying to construct the European identity, but it causes the already weak Balkan identity to disappear. Therefore, the EU and NATO do not effectively use such processes, mechanisms, or tools which are different from the procedures applied to other candidate countries in order to eliminate social hostilities in the region.

Keywords: Balkans, EU, NATO, Regional Security Community

Giriş

Bu çalışma, iki önemli uluslararası örgüt olan NATO ve AB'nin Batı Balkan ülkeleri içinde ve arasında güven ve aidiyet duygularına dayanan güvenlik topluluğu oluşum sürecinde nasıl bir rol oynadıklarını incelemektedir. 1950'lerde Karl Deutsch (1957) tarafından temellendirilmeye başlanan ve bundan 40 yıl sonra Emma-

nuel Adler ve Michael Barnett (1998) tarafından yeniden canlandırılan ve geliştirilen güvenlik topluluğu fikri, devletlerin güvenlik ikileminden farklı bir mantık benimseyerek güvenlik algılarını nasıl yeniden yapılandırabileceklerini anlamının bir yolunu sunmaktadır. Çalışmada öncelikle güvenlik topluluğu kavramının literatürde nasıl alındığı kısaca incelendikten sonra bölgeyi daha yakından anlamak adına Batı Balkanlarda yaşanan güvenlik problemleri ve krizlerin kısa tarihi ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Batı Balkanlarda güvenlik topluluğu inşası sürecine Uluslararası Örgütlerin nasıl bir katkı sağladığını anlamak adına bölge ile en çok etkileşim kuran iki örgüt olan Avrupa Birliği ve NATO'nun bölgeye yönelik uyguladığı programlar ve girişimler incelenecektir. Özellikle AB'nin uyguladığı Stabilisation and Association Process (SAP) ve NATO'nun uyguladığı Partnership for Peace (PfP) programları bölge devletlerinin bu örgütlerle ilişkilerini derinden biçimlendirmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise bahsi geçen uluslararası örgütlerin bölgede oldukça zayıf düzeyde kalan güvenlik topluluğu gelişim sürecine nasıl bir katkıda bulundukları tartışılacaktır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere AB ve NATO'nun bölgeye yönelik uygulamış olduğu politika ve programlar Batı Balkan devletlerinde yapısal reformlara yönelik bir dizi eylemin hayata geçirilmesini desteklemiştir ancak bu kurumlarla hayata geçen ortak bir topluluk olmaya yönelik sosyalleşme süreci yukarıdan aşağı bir entegrasyon yaklaşımının etkisiyle elit düzeyinde kalmış ve toplum düzeyindeki sosyalleşme süreci ortak bir bölgesel kimlik, aidiyet ve birlik duygusu yaratma konusunda henüz gelişmemiştir. Ayrıca kendi birliklerine üye olma motivasyonu ile şekillendirilen AB ve NATO'nun Batı Balkanlara yönelik olarak uyguladığı programların "Balkan" yerine "Avrupalı" olma ortak kimliğine yönelik olması, bölge devletlerinin içsel dinamikleriyle şekillenen kendilerine özgü bir güvenlik topluluğu kurmalarını güçleştirmektedir.

Çalışmada öncelikle kavramsal ve teorik açıdan güvenlilik topluluğu anlatılacaktır. Ardından Soğuk Savaş sonrasında Batı Balkanlar'da yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise tarihsel süreçte AB ve NATO'nun Balkanlara yönelik uyguladığı politikalar anlatılmıştır. Son bölümde ise çalışmaya konu olan yıllar arasında AB ve NATO'nun Balkanlar'da güvenlilik topluluğu oluşumuna katkıları incelenmiştir. Elbette bu kısa çalışmada, Batı Balkanlar bölgesindeki güvenlik topluluğu inşası sürecine uluslararası örgütlerin yaptıkları katkının bütünlüklü bir analizini ortaya koymak mümkün değildir. Toplumun tüm katmanlarında ortak bir topluluk olma sürecine dair nasıl bir bakış açısının ve etkinin var olduğunun anlaşılması için bölgede yapılacak anket ve mülakat çalışmalarının bu tür bir araştırmaya katkısı büyük olacaktır.

1. Kavramsal ve Teorik Açıdan Güvenlik Topluluğu

Güvenlik topluluğu kavramı, 1957 yılında Deutsch'un (s.5) yaptığı tanımla şekillenmeye başlamıştır. Bu tanıma göre güvenlik topluluğu, o topluluğun üyelerinin

fiziksel olarak birbirleriyle savaşmayacakları ve anlaşmazlıklarını başka bir yolla çözeceklerine dair gerçek bir güvencenin bulunduğu birbiriyle entegre olmuş bir topluluktur. Entegrasyon ile bir bölge içinde, bir topluluk duygusunun ve bu topluluklar arasında uzun bir süre için barışçıl değişim beklentilerini temin edecek kadar güçlü ve yaygın kurum ve uygulamaların elde edilmesi kastedilmektedir. Topluluk duygusuyla, bir gruptaki bireylerin en azından sosyal sorunları ‘barışçıl değişim’ süreçleriyle çözülmesi gerektiği ve çözülebileceği konusunda ortak inanca sahip oldukları belirtilmektedir. Barışçıl değişim ile ise sosyal sorunların büyük ölçekli fiziksel güce başvurmadan kurumsallaşmış prosedürlerle çözülmesi kastedilmektedir.

Deutsch ve arkadaşları (1957, s.6) birleşmiş ve çoğulcu olmak üzere genel olarak iki tür güvenlik topluluğu olduğunu savunmuşlardır. Birleşmiş güvenlik topluluğu, önceden bağımsız olan iki veya daha fazla birimin aynı hükümete sahip daha büyük tek bir birim haline gelerek resmi olarak birleşmesi ile oluşur. Deutsch, ABD’nin oluşumunu birleşmiş güvenlik topluluğunun başlıca örneği olarak göstermiştir. Buna karşılık, çoğulcu güvenlik topluluğunu oluşturan birimler ise resmi hükümetlerinin hukuki bağımsızlıklarını sürdürürler. Ole Wæver (1998) daha sonra çoğulcu güvenlik topluluğunu, siyasi anlaşmazlıklarının şiddet içermeyen yollarla çözüleceğine dair güvenilir beklentileri paylaşan bir grup siyasi topluluk olarak tanımlamıştır. Benzer bir biçimde Alexander Wendt (1995, s.73) güvenlik topluluklarının devletlerin anlaşmazlıkları savaşı bir biçimde çözmek için birbirlerine güven duydukları ortak bilgi ile oluştuğunu düşünmüştür. Dolayısıyla bir güvenlik topluluğu, aktörlerin ortak normlar ve değerler konusunda bilgilerini geliştirdikleri etkileşim sürecinden doğmakta ve bu süreç tarafından sürdürülmektedir. Bu bilgi ve örüntü-öngörülebilirliği, bir güvenlik topluluğu olarak aralarındaki düzeni sürekli olarak yeniden tanımlamalarına olanak tanır. Adler ve Barnett (1998, s.30) ise güvenlik topluluğunu “insanların barışçıl değişime ilişkin güvenilir beklentilerini sürdüren egemen devletlerden oluşan ulus ötesi bir bölge” olarak tanımlamıştır.

İş birliği, güvenlik topluluklarının altında yatan bütünleşmenin bir topluluk duygusunu karakterize eden karşılıklı çözüm oluşturma faaliyetlerini yansıtmaları açısından önemli bir nosyondur. Bu nosyon daha çok karşılıklı sempati duyma, sadakat, biz olma hissi, güven ve anlayış ile ilgilidir (Deutsch v.d., 1957, s.129). Bütünleşmiş devletler topluluğunun etkileşimleriyle gelişen bu tür bir iş birliği anlayışı, bütünleşmenin altında yatan bir kolektif kimliğe işaret eder. Kolektif kimlik; karşılıklı dikkat, iletişim, ihtiyaçların algılanması ve karar alma süreçleri içinde karşılıklı yanıt verebilirliğin gelişmesiyle oluşur (Deutsch v.d., 1957, s. 36). Önceden de belirtildiği üzere Deutsch ve arkadaşları (1957, s.5) barışçıl değişim kavramını benzer bir anlayışla ele alarak; güvenlik topluluğunun üyelerinin birbirleriyle fiziksel olarak savaşmayacaklarına, aralarında çıkabilecek anlaşmazlıkları başka

bir yolla çözeceklerine dair gerçek bir güven algısı duymalarıyla barışçıl değişimin gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir.

Adler ve Barnett (1998, s.38) güvenlik topluluklarının ortaya çıkmasını kolaylaştıran üç faktör olduğunu ileri sürmüştür: (i) hızlandırıcı koşullar; demografi, ekonomi, çevre, sosyal gerçekliğin yeni yorumları ve dış tehditlerdeki değişiklikler; (ii) karşılıklı güven ve kolektif kimliğin geliştirilmesine yardımcı olan faktörler; faaliyet, organizasyon ve sosyal öğrenme ve (iii) barışçıl değişimin güvenilir beklentileri için gerekli koşullar; karşılıklı güven ve kolektif kimlik. Adler ve Barnett (1996, s.86) ortak tehdit algıları, ticari fayda beklentileri ve bir dereceye kadar kolektif kimlik ile şekillenen 'yeni doğmakta olan güvenlik topluluğunu' güvenlik topluluğu inşasının en erken aşaması olarak tanımlamaktadır. Literatürde olgun bir güvenlik topluluğu oluşturma süreci ise güvenlik topluluğuna dahil devletlerin gelişmiş demokrasilere sahip olmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Örneğin Vasquez (1986, s. 288) demokratik güvenlik topluluğunu, barış-düzen formunun en üst düzeyi olarak tanımlamıştır. Demokratik güvenlik topluluğunun temel özelliği, vatandaşlarının tercihlerine cevap verebilme kapasitesine sahip olmasıdır. Bu yaklaşım, demokratik devletlerde karar vericiler, çatışmaları uzlaşma ve şiddete başvurmada çözmeye çalışacakları ve diğer demokratik devletlerdeki karar vericilerin durumu aynı şekilde algılamasını bekleyecekleri varsayımına dayanmaktadır (Rengger, 2000, s. 115).

Güvenlik topluluğu kavramını anlamada önemli olan nosyonlardan biri sosyalleştirici güç kavramıdır. Literatürde sosyalleştirici güç, herhangi bir toplumu oluşturan bireylerin ve küçük grupların alışkanlıklarını ve davranışlarını şekillendirme gücü olarak ele alınmaktadır. Bu noktada kabiliyet olarak ele alınan güç, devlet seçkinlerinin politika tercihlerini şekillendirmek için dış aktörlerin sosyalleştirici gücünü göstermektedir. Yani, dış aktörler 'biz'liği oluşturan ortak anlamları belirlemede, olayların anlamlarını tanımlamakta ve böylece sosyalleşmiş devletlere etkileşimlerini nasıl yorumlayacağını öğretmektedir (Bially-Mattern, 2005, s. 53). Sosyalleştirici güç kavramı, sosyalleşmenin hem öğretici hem de zorlayıcı mekanizmalarını içerir. Örneğin dış aktörler kurumlarına üyelik olasılığını devlet davranışlarıyla ilişkilendirerek katılım şartlılığını, Balkanları yatıştırmak için önemli bir araç haline getirebilmektedir (Levi, 1964, s. 24).

Kavalski'nin (2008, s. 53) çalışmasında Balkan devletlerindeki karar verici otoritelerin yani siyasi elitlerin sosyalleşmesi, ilişkilerin güvenlik topluluğu çatısına girişinin ilk basamağı olarak görülmektedir. Seçkin güvenlik topluluğu, ortak uygulamaların ve kurumların benimsenmesiyle tanımlanmaktadır. Seçkinlere odaklanmak, devletlerin gözlemlenebilir davranışları aracılığıyla teşvik edilen normların ve kuralların kurumsallaşmasının izini sürmeye izin verdiği için önemlidir (Adler ve Haas, 1992, s. 372). Bu sebeple bu çalışmada elitlerin sosyalleşme düzeyine bakmak güvenlik topluluğu oluşum sürecini anlamak açısından oldukça önemlidir, diğer yandan bütünleşen toplumların yalnızca elitlerden oluşmadığını

ve güvenlik topluluğu inşasının yalnızca yukarıdan aşağıya gerçekleşmek zorunda olmadığını göz önünde bulundurarak toplumu ve devlet içindeki farklı aktörlerin sosyalleşmesini de göz önünde bulundurmak gereklidir. Sosyalleşme dinamiklerini anlamak için bölgesel devlet seçkinlerinin hem dış aktörlerle hem de kendi aralarında kurdukları düzenli etkileşimi incelemek önem taşımaktadır. Bu sebeple okumaya devam ettiğiniz bu çalışmada Balkanlarda güvenlik topluluğu oluşum sürecini ilgilendiren kısa tarihçeye bakıldıktan sonra, öncelikle elitler arasındaki sosyalleşme düzeyi incelenecek ve sonrasında toplum düzeyinde güvenlik topluluğu oluşumunun hangi düzeyde olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Batı Balkanlar’da Yaşanan Gelişmeler

Literatürde Batı Balkanlar’ı Arnavutluk, Bosna-Hersek (BH), Hırvatistan, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan’dan oluşan yedi ülke kapsamaktadır (Tezcan, Aras& Günar). Balkanlar milliyetçilik akımının yaygınlaşmaya başladığı Fransız İhtilalinden 1. Dünya Savaşı’nın başlamasına etki eden, Yugoslavya gibi özgün bir devleti içinde barındıran ve Soğuk Savaş sonrası yaşanan çatışmalarla dünya siyasetinde siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak ön plana çıkan bir bölgedir. Bölgede 2000’li yıllar itibarıyla tarihte yaşanan gelişmelerden kaynaklı sorunlar ve bu sorunların uzantısı olan etnik gerilimler, sınır anlaşmazlıkları, göç ve mülteci akımları, silahların yayılması, organize suç ve yolsuzluklar gibi önemli sorunlar devam etmektedir (Taşkın, 2018, s.15; Baş, 2017, s.225). Bu çalışmanın kapsamı bağlamında ilerleyen başlıkta Batı Balkanların Soğuk Savaş sonrası tarihine dair bir anlatım yapılmıştır.

Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte uluslararası sistemde yaşanan belirsizlik süreci, (Mauil, 2019, s.4) Balkanlar’ı da etkilemiştir. Başka bir deyişle Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin en istikrarsız bölgelerinden biri Balkanlar’dır. Bu belirsizlik döneminde bölgede yaşayan halklar arasında birbirini tetikleyen ve inşa eden şekilde milliyetçilik artmıştır. Artan milliyetçiliğin bir sonucu olarak bölgedeki farklı milletler kendi devletini kurmaya çalışmış ve bu süreçte sıcak çatışmalar yaşanmıştır.

Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya sırasıyla 1991 ve 1992’de Yugoslavya Federasyonu’ndan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Ertesi yıl BH de bağımsızlık talebinde bulunmasına rağmen Sırp direnişiyle karşılaşmıştır (Bowker,1998). Sırp direnişi Slobodan Miloseviç’in Yugoslavya’nın dağılması ile bölgedeki Sırp hâkimiyetini etnik milliyetçilik üzerinden kurmaya çalışmasından kaynaklanmıştır. BH’de 1995’e kadar devam eden çatışmalar NATO’nun müdahalesi ile son bulmuştur. Uluslararası toplumun yetersiz ve geç desteği nedeniyle 100.000’den fazla insanın öldürüldüğü ve 1 milyondan fazla kişinin yerinden edildiği tahmin edilmektedir (Kısacık & Banjaku, 2016). NATO müdahalesi sonrası ABD’nin etkisiyle Dayton

Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Müslüman ve Hırvatların birliğini temsil eden Bosna-Hersek ve Bosna'daki etnik Sırlardan oluşan Sırp Cumhuriyeti kurulmuştur. (Gallagher, 2005, s. 132). Bosna Hersek'in aksine Karadağ'ın bağımsızlığı AB'nin destekleri ile daha kolay bir şekilde gerçekleşmiştir. Her ne kadar Sırbistan, Karadağ'ın bağımsızlığına istekli olamasa da AB'nin desteği ve BM Güvenlik Konseyi daimî üyeleri tarafından desteklenen bağımsızlık taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Mayıs 2006'da yapılan ve büyük çaplı bir toplumsal çatışmanın gerçekleşmediği referandumda, Karadağ halkının %55,4'ü bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır (Baş, 2017, s.50).

Kosova 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen bağımsızlık ilanının uluslararası toplum tarafından tanınması sınırlı kalmıştır. Kosova, Sırbistan Cumhuriyeti içinde federal bir bölge olarak kalmıştır. 1990'ların sonuna kadar tansiyonun çok fazla yükselmediği bölgede Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğini yeniden gündeme getirmesi ile çatışma riski artmıştır. BH'de yaşanan şiddetli çatışmaların tecrübesi nedeniyle uluslararası toplum BM onayı aranmaksızın NATO aracılığıyla çatışmalara müdahale etmiş ve çok fazla sıcak çatışma yaşanmadan sorun çözümlenmiştir. Bu NATO operasyonunu bölge ülkelerinden Arnavutluk ve Makedonya desteklemiştir. 2008 yılına kadar BM güvenlik bölgesi olarak yer alan Kosova'nın bağımsızlık süreci ise belirsizlik içinde kalmıştır. Şubat 2008'de bağımsızlığını tekrar ilan eden Kosova bu sefer özellikle Batı dünyasının öncülük ettiği geniş bir uluslararası tanınmaya sahip olmuştur. Kosova'nın 2008 anayasası BM'ye herhangi bir rol vermezken AB'nin Hukukun Üstünlüğü Misyonu'nun bölgedeki görevlerini tanımaktadır. Ayrıca Rusya, Kosova'nın bağımsızlığını tanımadığı için Kosova BM'ye üye olamamıştır.

Kosova'da çıkan sıcak çatışmalar nedeniyle 245000 Arnavut sığınmacı Makedonya'ya göç etmiştir (Baş, 2017, s.44). Bu göçmenlerin arasında Makedonya'da Arnavutluk'un egemenlik hakları olduğunu düşünen gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar gizli şekilde silahlanarak Makedonya güvenlik güçlerine karşı Şubat 2001'de sıcak çatışmalara sebep olmuşlardır. 100'e yakın ölümün gerçekleştiği çatışmalar, NATO'nun hızlı bir barışı koruma operasyonu ile büyümeden engellenmiştir.

Hem NATO hem de AB Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa ülkelerine odaklandığı için Balkanları ikincil bölge olarak algılamış, bölgedeki gelişmelere tepki veren etkin ve hızlı politikalar oluşturamamıştır. Fakat bu iki büyük uluslararası örgüt, Avrupa Atlantik kanadının güvenlik ve istikrarının Balkanlar'ın istikrarı ile bağlantılı olduğunu geç de olsa fark etmiştir. Bu bağlamda bu ülkelere üyelik ve müzakere süreçleri açık tutulmuştur. Hırvatistan (2009), Arnavutluk (2009), Karadağ (2017) ve Kuzey Makedonya (2020) NATO'ya dahil olmuştur. Bölgedeki Sırp saldırganlığının haricinde kalan yerler NATO üyesi olurken BH resmi aday statüsüne sahiptir. Kosova ve Sırbistan'ın aday devletler statüsüne sahip değildir.

AB’ye üyelik konusunda Batı Balkan ülkelerinin ilerlemesi çok farklı şekillerde gelişmiştir. Hırvatistan’ın (2013) erken bir şekilde Yugoslavya’dan ayrılması ve Batı ile olan yakın siyasi ve ekonomik ilişkileri Batı Balkanlardan AB’ye üye olan ilk ülke olmalarına yol açarken Sırbistan’ın saldırgan politikaları ve bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemesi üyelik konusunda dezavantaja sahip olmalarına sebep olmuştur. Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya ise aday ülke statüsüne sahip olarak müzakere süreçleri devam etmektedir. BH ve Kosova ise potansiyel aday konumundadır. (Baş, 2017, s.149).

3. Batı Balkanlarda Güvenlik Topluluğu Oluşum Süresi ve Uluslararası örgütler

3.1. AB’nin Batı Balkanlarda Uyguladığı Programlar

AB’nin Balkanlar’daki rolü, Kosova krizinin bir sonucu olarak niteliksel olarak değişmiştir. Kosova krizi öncesi AB’nin bölgeye yönelik politikası büyük ölçüde AB kurumları ile girilen bir ilişkiden uzak olarak şekillenirken Kosova krizi sonrası AB’nin ortaklık ve üyelik programlarıyla ilerletilmiştir. 1999 öncesi dönemde AB bölge devletlerine yönelik somut bir üyelik beklentisi içine girmeden bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi teşvik etmiş, çeşitli insani yardımlar yapmış ve devletlerarası barışçıl ilişkileri güçlendirme taleplerinde bulunmuştur. Sonraki dönemde ise AB, belirli kriterlere uyulması koşuluyla üyelik olasılığını sunan daha proaktif bir yaklaşım benimseyerek, Balkan devletlerinin dış politika davranışlarını etkileyen AB’ye katılım faaliyetleri aracılığıyla Balkan devletlerinin AB standartlarıyla iç uyum sağlamalarını teşvik etmiştir (Kavalski, 2008, s. 121-122). Böylece Kosova krizi sonrası dönemde Avrupa barış kuşağının genişletilmesi ve güvenlik topluluğu inşasının teşvik edilmesi konusunda daha kurumsal ve somut adımlar atılmaya başlanmıştır.

2003 yılında Selanik Avrupa Konseyi’nde, bölgenin geleceği AB’nin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmıştır. 2017 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, “Kendi bölgemizde daha fazla istikrar istiyorsak, Batı Balkanlar için de güvenilir bir genişleme perspektifini sürdürmeliyiz.” açıklamasında bulunmuştur. Aynı konuşmada Avrupa genişleme politikasının 2025’e AB’yi güçlendirme politikasının önemli bir parçası olması gerektiği, bunun AB’nin güvenliğine, ekonomik büyüklüğüne ve etkisine ve vatandaşlarına koruyabilme kapasitesine yapılan bir yatırım olduğunun altı çizilmiştir (EC, 2018, s. 3). Avrupa Komisyonu’nun 2018’de yayınladığı resmi raporunda benzer ve açık bir biçimde “Batı Balkanlar Avrupa’nın bir parçası” olarak ele alınmıştır (EC, 2018, s. 2).

Mart 2020’de AB üyesi devletler oybirliğiyle Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermişlerdir. Bosna-Hersek Şubat

2016'da sunulan AB'ye katılım başvurusu ile, Kosova ise Nisan 2016'da yürürlüğe giren İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile potansiyel aday konumuna gelmişlerdir.

2016'da bölgenin AB ile toplam ticareti, 2008'den bu yana %80 artarak 43 milyar Euro'nun üzerine çıkmıştır. Avrupalı şirketler, beş yıl içinde bölgede 10 milyar Euro'yu aşan doğrudan yabancı yatırımlarla Batı Balkanlar'daki en büyük yatırımcı şirketler haline gelmişlerdir. Böylece bölgenin Avrupa Birliği ile ekonomik ilişkisi ve karşılıklı bağımlılığı gittikçe artış göstermiştir (EC, 2018, s. 2). Ayrıca AB, bölgesel entegrasyonu artırmak ve AB ile bölge devletleri arasındaki sosyoekonomik uçurumu azaltmak amacıyla bölgeye yönelik bir dizi yatırım ve yardım programları gerçekleştirmiştir. 2021 yılında Avrupa Komisyonu bölge için yaklaşık 30 milyar Euro'luk Ekonomik ve Yatırım Planı'nı açıklamıştır. Covid-19 Küresel Salgını döneminde AB üyesi devletler bölge ülkelerine aşı yardımının yanı sıra 3,3 milyar Euro değerinde mali yardım paketi uygulamışlardır (EC, 2021).

3.1.1. SAP: AB'nin Batı Balkanlara Yönelik İstikrar ve İşbirliği Programı

Temelde AB genişlemesi, Avrupa içinde ve Avrupa sınırlarında güvenlik ve barışı konsolide etmekle ilgili ve AB, Batı Balkan ülkelerine yönelik politikasında net bir zaman çizelgesi ve perspektiften maalesef ki yoksundur. Nitekim Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasının ardından AB dış politikası bölgedeki olumsuz gelişmelere hazırlıksız yakalanmış ve dökülen kanı durduramamıştır. Ancak daha sonra 2000'lerde bölgedeki angajmanını artırarak, Orta ve Doğu Avrupa'da gösterdiği başarıyı tekrarlama umuduyla Balkan devletlerinin AB üyesi olma olasılıklarını artırmıştır (Noucheva 2012, s. 1). AB'nin bölgeye yönelik politikaları dört ana boyuta odaklanmaktadır. Bunlar; etkin devletlerin inşa edilmesi, demokrasinin pekiştirilmesi, açık ve liberal ekonomik sistemlerin gelişmesine izin verecek ekonomik reformların uygulanması ve bu ülkelerin üyelik için hazırlanmasıdır.

AB, Batı Balkanlardaki devletlerle ilişkilerini kurarken çeşitli programları devreye sokmuştur. Bunlardan en önemlisi 1999'da AB üyeliği olasılığını sunmanın bir yolu olarak Batı Balkanlar'daki ülkeler için SAP'dir. Farklı teorik perspektiflerden değerlendirildiğinde AB'nin bu politikaları havuç sopa metaforu, sosyalleşme, koşulluluk ve yayılma (spill over) gibi kavramlara atıfla açıklanmaktadır. Ancak üyelik müzakereleri için bir sözleşme olmamasına rağmen SAP, bölgedeki etnik çatışmanın özel mirasını ele alan bir girişimdir. Program, kurumsal kalkınma için önceki genişleme adaylarından beklenenden daha yavaş ve kademeli bir zaman çizelgesiyle bölgesel iş birliğinin vurgulayan bir yaklaşımı amaçlamaktadır (Europa web sitesi). Her bir ülkenin tekil şartlarını göz ardı etmeden Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için geliştirilen bir bölgesel yaklaşım hedeflenmiştir. SAP'nin temel özellikleri, asimetrik ekonomik liberalizasyonun dengelemesi, ekonomik ve mali yardım, bütçe yardımı ve ödemeler dengesi desteği,

demokratikleşme ve sivil toplumun geliştirilmesi, mülteciler için insani yardım, ülkesine geri dönen kişiler için hukuki ve kamu alanında iş birliği ve yapıcı bir siyasi diyalogun geliştirilmesidir (Grillot, Cruise and D’erman, 2010, s.74).

1999’daki başlangıcından bu yana, SAP’nin başlıca başarısı CARDS (Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilisation) mali programı olmuştur. Yeniden İnşa ve İstikrar için Topluluk Yardımı olarak çevirebilecek bu program, ilgili ülkelerin özel ekonomik durumları ile SAP hedefleri arasında bağlantı kurmaktadır. Bu bağlamda Batı Balkan ülkelerinin AB’nin değer ve uygulamalarının gerçekleşmesi için gerekli olan reformlara ve kurumsal yapılanmaya odaklanır (Grillot, Cruise and D’erman, 2010, s.75). Finansal destek programı, kamu yönetimi, polis, sınır yönetimi, medya alanlarındaki reformları, yatırım ortamının iyileştirilmesi, demokratik istikrar, sivil toplumun güçlendirilmesi, ticaret, altyapı, çevre ve eğitim ile ilgili düzenlemelerin gerçekleştirilmesini kapsamaktadır ((Grillot, Cruise and D’erman, 2010, s.75).

İstikrar ve Ortaklık Süreci, Avrupa Birliği’nin nihai AB üyeliği hedefiyle oluşturulan Batı Balkanlar’a yönelik politikasıdır. İstikrar ve Ortaklık Süreci olarak bilinen mevcut AB genişleme süreci; devlet, demokrasi ve iyi komşuluk ilişkilerindeki zayıflıkları ele alırken aynı zamanda AB entegrasyonuna, yani bu ülkeleri gelecekte üye devletler olmaya hazırlamaya odaklanmaktadır. AB tarafında, Birliğin Batı Balkanlar’daki angajmanı, büyük ölçüde 1990’lardan önceki deneyimleriyle şekillenmiştir. 1990’ların başında Batı Balkanlar’daki çatışmalar sırasında AB, bölgedeki çatışmaları çözme konusunda büyük ölçüde zayıf ve aciz olarak algılanmıştır. Hırvatistan, Bosna ve daha sonra Kosova’da yaşanan çatışmalara müdahale etmeyi ve sahada barış misyonlarına liderlik etmeyi başaran ise ABD ve NATO olmuştur.

AB, Batı Balkanlar’a yönelik politikasında İstikrar ve Ortaklık Süreci ile ikili ve çok taraflı ilişkiler ağı kurmuştur. İstikrar ve Ortaklık Süreci, tüm Batı Balkan ülkelerinin AB’nin gelecekteki potansiyel üyeleri olarak kabul edilen 2003 yılında gerçekleşen Selanik Avrupa Konseyi’nde daha da güçlendirilmiştir. Batı Balkan ülkeleri, bölgeyi istikrara kavuşturmak ve serbest ticaret bölgesi oluşturmak amacıyla ilerici bir ortaklığa katılmışlardır. O zamandan bu yana, Batı Balkan ülkeleri üyelik yolunda çeşitli başarılar kaydetmiştir; Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan ve Karadağ’ın adaylıkları tanınırken, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova hala potansiyel adaylar olarak görülmektedirler. Hırvatistan ise AB’ye Temmuz 2013’te dahil olmuştur.

AB genellikle nihai üyelik hedefi ile bölgede kendi standartlarını, normlarını ve kurallarını dikte etmiş ve bazen de muğlak bir başarı elde etmiştir. Chandler (2006), AB de dahil olmak üzere Batı’nın, yerel uygulamaları ve uzun vadeli meşruiyeti daha derin bir şekilde dikkate almadan Batılı olmayan toplumlarda kurumsal tasarım ve devlet inşasına odaklandığını savunmaktadır. AB söyleminin hala normatif bir yönü olmakla birlikte, son gelişmelerin bir sonucu olarak, eko-

nomik çıkarlar da Avrupa entegrasyonu ve onunla birlikte AB genişlemesi sürecinde kilit bir yer tutmaktadır. AB'nin ekonomik çıkarları şu anda çok sayıda üye devletteki mali krizlerin ardından yeniden tanımlanmıştır.

AB, bu konudaki deneyimsizliğine rağmen, devlet kurma çabaları yoluyla Batı Balkanlar'ı yalnızca barışın ve anlaşmazlıkların çatışmasız çözümü için gerekli temelleri oluşturmak için değil, aynı zamanda daha fazla çatışmayı önlemek için bölgedeki devletleri reformdan geçirmeyi amaçlamaktadır. 'AB üye devlet inşası' olarak adlandırılan süreç, çatışma sonrası zayıf toplumlarda devlet ve demokrasiyi sağlamlaştırmaya yönelik paralel gelişmeleri içerirken, aynı zamanda bu ülkeleri AB üyeliğinin koşullarını yerine getirmeleri ve Birliğe mümkün olan en kısa sürede katılabilmeleri için hazırlamaya çalmakta ve reformlar yapmaktadır.

SAP, önceki genişlemelerden iki önemli şekilde farklıdır. İlk olarak, her ülke kendi ilerlemesi temelinde değerlendirilir ve eski Yugoslavya'nın halefi olan ülkeler Birliğe büyük olasılıkla farklı tarihlerde katılacaklardır. İkinci olarak, SAP demokratikleşme ve piyasa entegrasyonuna odaklanır ve ayrıca devlet inşası, çatışma sonrası yönetim ve uzlaşma ile ilgili konuları ele alır. Bölgesel iş birliği, sürecin ana temalarından biridir. Bu, SAP'nin diğer genişleme süreçlerinden çok daha ayrıntılı ve spesifik olduğu anlamına gelmektedir. SAP'de kullanılan en önemli araç koşulluluktur. AB'nin Batı Balkan devletlerinin temel sorunlarından biri olan yönetim kapasitesini güçlendirmeye odaklanmaması, çoğu zaman geçici kararlarla bölgenin siyasi ve ekonomik sistemlerindeki uzun vadeli zayıflıklardan ziyade kısa vadeli sorunları ele alması, aday ve potansiyel aday devletler ile kendisi arasındaki asimetrik ve dengesiz ilişkiyi yeniden üreterek bölgedeki devletlerin kendine özgü koşullarını ve miraslarını ve yerel halkın ihtiyaç ve isteklerine cevap verememesi, dış 'genişleme' ile iç 'derinleşme' arasındaki gerilimler sonucu iç derinleşmeye daha fazla odaklanması temel problemler arasında yer almaktadır.

3.2. NATO'nun Batı Balkanlarda Uyguladığı Programlar

NATO'nun Balkanlardaki başlıca varlığı, bölgedeki iç çatışmalara doğrudan askeri müdahalesi ile gerçekleşmiştir. NATO, ilk başarılı barışı koruma operasyonunu 1995 yılında BH'ye yapmıştır. Bölgeye direkt ikinci askeri müdahalesi ise Koso-va'ya olmuştur. Aynı zamanda NATO liderliğindeki kuvvetler bölgedeki ülkelerin güvenlik sektörünü reforme etmesine özellikle terörle mücadele çabalarına, savaş suçu şüphelilerinin yakalanmasına ve sivil-asker ilişkilerine katkı sağlamaktadır.

NATO askeri müdahalelerin dışında bölgede güvenlik ve istikrarın temini için Partnership for Peace (PfP) programını uygulamaktadır. 2021 yılı itibarıyla BH, Sırbistan ve Karadağ PfP programına üyedirler. Programın temel amacı, aday olmayan ülkeler ve NATO arasındaki iş birliğini artırmaktır. Bu bağlamda NATO'ya aday ülkelerin kuvvet yapılarını ve yeteneklerini hazırlayarak NATO kuvvetleriyle

birlikte çalışabilme yeteneğini geliştirebilmektir. PfP’nin diğer özellikleri ise çerçeve belgesinde sıralanmaktadır. Buna göre; ilk madde uluslararası hukuk ilkelerinin, BM Şartı’nın, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ve çeşitli uluslararası sınır anlaşmalarının, silah anlaşmalarının ve uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının sürdürülmesini ve korunmasını içerir. İkinci madde ise silahlı kuvvetler üzerinde sivil kontrolün kurulması, ulusal savunma sistemlerinin tahkimi, savaş suçlularının aranmasında iş birliği ve nihayetinde gelecekteki barışı koruma ve insani operasyonlarda NATO ile ortak eylem kapasitesinin geliştirilmesini içeren artan şeffaflığı ve kurumsallaşmayı gerektirir. (NATO, 2020).

NATO sadece askeri güvenliğe değil aynı zamanda PfP kapsamında bölgenin demokratikleşmesi için gerekli olan kurumsal reformların gerçekleşmesini desteklemektedir (Bjola, 2001, s. 9-10). Bu destekler devletlerin iç güvenliğini temin ederek istikrarlı bir kurumsal hukuk devleti olmasına katkı sağlamaktadır. Buradan hareketle iç güvenlik ve istikrarını kurabilen ülkeler bölgesel barışa da hizmet ederler. Nathan’ın da belirttiği gibi devletler, birbirlerinden güvenilir barışçıl beklentilere dayanacaksa, bu ancak devlet içindeki istikrara bağlıdır (2006). Bu durum, Batı Balkan bölgesindeki gibi güvenlik tehditlerinin dışsaldan çok içsel(-nesibe 63) olduğu bir coğrafyada daha çok öne çıkmaktadır.

4. AB ve NATO’nun Batı Balkanlarda Güvenlik Topluluğu Oluşumuna Katkısı

Entegrasyon teorilerinin gelişmesinde ve yeni işlevselciliğin temellerinin kurulmasında önemli bir payı olan Ernst Haas’ın belirttiği üzere bir bölgede entegrasyon potansiyeli güçlendiren temel dinamiklerden biri bölgedeki elitler arasında uyumun var olmasıdır (Haas and Schmitter, 1964). AB karar alıcıları da benzer bir yaklaşımla bölge devletlerinin arasındaki etkileşim ve işbirliğinin artması ve bütünleşme ve ortak bir topluluk olma sürecinin güçlenmesi için elitler arasında uyum ve sosyalleşmenin artmasını teşvik etmişlerdir. Örneğin, AB üye devletlerinin ve Batı Balkanlardaki siyasi liderlerin endişe ettikleri ortak konuları tartışmak üzere düzenli olarak bakanlar düzeyinde elitleri bir araya getirmeyi amaçlayan Zagreb Süreci 2000 yılında başlatılmıştır. Bir araya gelen siyasi liderlerin yayınladıkları bildirgelerde siyasi düzeyde Batı Balkanların Avrupa perspektifini ortaya koyarak; birlik, dayanışma, hukukun üstünlüğü, demokrasi, iyi yönetim, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgenin siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümü dahil olmak üzere Avrupa değer ve ilkelerine bağlılık ifade edilmektedir. Öncelikli politika konuları ise çoğunlukla ekonomi, bağlantı, terörle mücadele, dış ve güvenlik politikası, göç, dezenformasyonla mücadele ve hibrit tehditler ve 2020 Zagreb Bildirgesi’nde belirtildiği üzere salgınla mücadele olarak sıralanmıştır (EPRS, 2020).

AB’nin düzenlediği siyasi liderleri bir araya getiren zirvelere ek olarak, bölgede elit sosyalleşmesinin artışına örnek olabilecek çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin,

2003 yılında Arnavutluk, Bulgaristan ve Makedonya cumhurbaşkanları, ülkelerini birbirine bağlayan Ulaştırma Koridoru VIII'in inşası için fon çekmeye yönelik ortak çabaları görüşmek üzere Arnavutluk'un Pogradec kasabasında bir araya gelmişlerdir. Ayrıca AB, Sırbistan/Karadağ ve Bosna Hersek'i mültecilerin geri dönüşü konusunda ortak bir anlaşma imzalamaya ikna olmalarında etkili olmuştur (RFE/RL Newslane, 2003). Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Kosova'nın siyasi liderleri bir araya gelerek organize suçla mücadele konusunda bölgesel bir anlaşma imzalamışlardır (RFE/RL Newslane, 2003). 2004 yılında Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan/Karadağ devletlerinin Dışişleri Bakanları ortak sorunların çözüm yollarını bulma konusunda ortak çalışma başlatmışlardır (Kavalski, 2008, s. 135).

Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk liderleri, 2019 yılında ülkeleri arasındaki sınır kontrollerini kaldırmayı taahhüt eden bir girişim başlatarak projeye Küçük Schengen (Little Schengen) ismini vermişlerdir. 2021'de Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk liderleri tekrar bir araya gelerek projenin adını Küçük Schengen'den Açık Balkanlar (Open Balkans) olarak değiştirerek bölgesel sınır kontrollerinin kaldırılması girişiminde ilerleme kaydetmişler ve 1 Ocak 2023'ten itibaren kontrolleri kaldırma konusunda anlaştıklarını belirtmişlerdir (RFE/RL Balkan Service, 2021). Bulgaristan ve Kuzey Makedonya'nın yıllardır dil ve tarihi meseleler konusunda fikir ayrılığı yaşamasının bir yansıması olarak 2020'de AB üyesi Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya ile üyelik müzakerelerinin başlamasını veto etmesi iki ülkede arasında kriz yaratmıştır. Bulgaristan ve Kuzey Makedonya başbakanları, Kuzey Makedonya'nın Avrupa entegrasyon hedefini durdurmakla tehdit etmesiyle alevlenen iki komşu arasındaki gerilimi yatıştırmak için 25 Ocak 2022 tarihinde Sofya'da bir araya gelmişlerdir ve yaptıkları toplantılar sonucu ekonomi, altyapı, Avrupa entegrasyonu, ticaret, eğitim, kültür ve tarih alanlarında işbirliği için ortak çalışma grupları oluşturma kararı almışlardır. (RFE/RL Balkan Service, 2022).

AB'nin bölgesel iş birliği yaklaşımı büyük ölçüde katılım odaklı sosyalleşme modeline dayanmaktadır. Koşulluluk ilkesiyle ne kadar çok AB kurumlarının ve değerlerinin benimsenirse o kadar çok üye olma potansiyelinin bölge devletleri için artacak olması bölgesel sosyalleşmenin katılım hedefi üzerinden şekillenmesine sebep olmaktadır. Bu durumu bölgedeki siyasi liderlerin ifadelerinde de görmek mümkündür. Dönemin Kosova Başbakanı Bayram Recepi 2003'te, "şimdi tüm Balkan ülkelerinin tek bir amacının olması iyi bir şey, bu amaç AB'ye katılmak" şeklinde açıklamada bulunmuştur. Makedonya Cumhurbaşkanı Branko Zrvenkovski ise Saraybosna ziyareti sırasında benzer duygularla; "Eskiden tek bir ülkede yaşıyorduk. Umarım gelecekte tekrar Avrupa Birliği adı verilen tek bir toplulukta yaşarız." ifadesinde bulunmuştur (RFE/RL Balkan Report, 2005).

Etkileşim ve mutabakat sağlanmadan, halk arasında bir topluluk duygusunun gelişmesi mümkün değildir. Hükümet yetkilileri arasında etkileşimi teşvik eden direktiflerin ve kurumsal talimatların AB gibi bölgesel kurumlar aracılığı ile bölgeye

empoze edilmesi, Kavalski (2004) gibi uzmanlar tarafından böylesine sorunlu ve etnik olarak bölünmüş bir bölge için gerekli olarak görülmektedir ancak böyle bir yaklaşımın temel sorunu, Batı Balkan komşuları arasında yukarıdan aşağıya değil, toplum seviyesinde güven ve sosyalleşmeyi teşvik etmeyi ihmal etmesidir nes). Esasen Avrupa Komisyonu’nun 2018’de yayınladığı raporunda belirttiği gibi “bölgesel işbirliği, iyi komşuluk ilişkileri ve uzlaş dışarıdan empoze edilemez; bölge liderleri konuyu tam sahiplenmeli ve davranışlarıyla örnek olarak liderlik yapmalıdır” (EC, 2018, s. 7). Ancak böyle bir yaklaşım güçlü bir ortak kimlik ve işbirliği kurma sürecine olumlu katkı sağlayabilir.

Sonuç

Güvenlik konusunda Batı Balkan devletleri; terörle mücadele ve aşırıcılığın önlenmesi, başta ateşli silahlar, uyuşturucu, göçmen ve insan kaçakçılığı olmak üzere uluslararası organize suçlarla mücadele, siber güvenliğin sağlanması ve siber suçlarla mücadele, düzensiz göç ve sınır yönetimi konuları gibi birçok alanda işbirliği yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Fakat özellikle büyük çatışma ve krizlere ev sahipliği yapmış bölgelerde işbirliği, uzlaş ve ortak eylemde bulunma gibi nasyonların gelişmesi, yalnızca bunlara ihtiyaç duyulmasıyla kendiliğinden gelişen kolay bir süreç değildir. Özellikle AB ve NATO Batı Balkanlarda istikrar, uzlaş ve iyi komşuluk ilişkilerinin gelişmesi adına 2000’li yıllarda yoğunlaştırdıkları çeşitli girişimlerle bölgede güvenlik topluluğu oluşumuna katkı sağlamaya çalışmışlardır. Bu kurumsal program ve politikalar, bölgede yer alan siyasi elitler ve devletlerarası ilişkilerde kısıtlı sayıda ortak girişimin başlatılmasına vesile olmuştur. Fakat uluslararası örgütlerin büyük ölçüde yukarıdan aşağı ve elit odaklı bir yaklaşımla işbirliği ve entegrasyonu artırma stratejileri, siyasi elitler düzeyinde geçmişe nazaran daha olumlu seyreden işbirliklerinin yolunu açmış olsa da toplum düzeyinde bölge halklarının birbirine olan yaklaşımlarının olumlu hale gelmesi ve ortak bir bölgesel aidiyetin kurulması konusundaki etkisi zayıf kalmıştır.

Uluslararası ve bölgesel örgütlerin, var olan bir bölgesel güvenlik topluluğunun tohumlarını güçlendirme ve teşvik etme potansiyelini içlerinde taşıyabilseler de daha önce bir bölgesel topluluk haline gelmemiş bir bölgede güvenlik topluluğu oluşturma konusunda oldukça kısıtlı bir kabiliyete sahip oldukları çıkarımında bulunmak mümkündür. Bölgeye yönelik uygulanan politika ve programlarda hem AB hem de NATO üyeliğine yapılan vurgu, Batı Balkan devletlerinde yapısal reformlara yönelik bir dizi eylemin hayata geçirilmesini motive etmiştir ancak bu kurumlarla hayata geçen sosyalleşme süreci öncelikle “Balkan” yerine “Avrupalı” olma ortak kimliğine yöneliktir. Bu durum ise bölgenin kendine özgü koşullarla, ortak değer ve tarihsel hafızalarıyla şekillenen kimlikleri üzerinden bir güvenlik topluluğu kurmalarını güçleştirmekte, bunun yerine bölge dışında varlık gösteren yabancı kurum ve topluluklara entegre olmaları teşvik edilmektedir. Elbette uluslararası örgütlerin materyal

gücünü kullanarak bölge devletlerini istedikleri yönde etkilemeleri bu devletlerde yapısal değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır fakat bu güç uzun dönemli bölgesel istikrar için yeterli bir koşul değildir.

Kaynakça

- Adler, E., & Barnett, M. (1998). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Adler, E., & P. Hass (1992). Epistemic Communities, World Order and the Creation of a Reflective Research Program. *International Organization*, 46(1), 367–90.
- Baş, N. (2017). AB Batı Balkan İlişkileri ve Bu Süreçte Batı Balkanlar'da Yaşanan Siyasal Dönüşüm. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Bially-Mattern, J. (2005). *Ordering International Politics*. London: Routledge.
- Bjola, C. (2001) NATO as a Factor of Security Community Building: Enlarging and Democratization Incentral and Eastern Europe. *EAPC-NATO Individual Fellowship Final Report 1999–2000*, Central European University, <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/bjola.pdf>.
- Bowker, M. (1998). The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community. *Europe Asia Studies*, 50(7), 1245–1261.
- Deutsch, K., S. Burrell, R. Kahn, M. Lee, M. Lichterman, R. Lindgren, F. Loewenheim, R. Van Wageningen (1957). *Political Community in the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- European Commission (2018). A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with The Western Balkans. Brussels: European Union.
- European Commission (2021). EU-Western Balkans Summit in Brdo reaffirms European perspective and strategic engagement in the region. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-western-balkans-summit-brdo-reaffirms-european-perspective-and-strategic-engagement-region-2021-10-06_en.
- European Parliamentary Research Service. (2020). Outcome of the Zagreb EU-Western Balkans video-summit of 6 May 2020. <https://epthinktank.eu/2020/05/11/outcome-of-the-zagreb-eu-western-balkans-video-summit-of-6-may-2020/>.
- Gallagher, T. (2005). *The Balkans in the New Millenium: In the Shadow of War and Peace*. New York: Routledge.
- Grillot, S. R., Cruise, R. J., & D'erman, V. J. (2010). Developing Security Community in the Western Balkans: The role of the EU and NATO. *International Politics*, 47(1), 62-90.
- Haas, E. B., & Schmitter, P. C. (1964). Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America, *International Organization*, 18(4), 705-737.
- Kavalski, E. (2008). *Extending the European Security Community: Constructing Peace in the Balkans*. London: Tauris Academic Studies.
- Levi, W. (1964). On the Causes of Peace. *Journal of Conflict Resolution* 8(1): 23–35.
- Maull, H. W. (2019). Global Disorder. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16 (63), 3-12.
- Nathan, L. (2006). Domestic Instability and Security Communities. *European Journal of International Relations*, 12(2): 275–299.
- NATO. (2020), Partnership for Peace Programme, NATO Official Website, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm.

- Rengger, N. (2000). *International Relations, Political Theory and the Problem of Order*. London: Routledge.
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL). (2005). Balkan Report. <https://www.rferl.org/a/1340941.html>.
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL). (2021). Balkan Service. Serbia, North Macedonia, Albania Push Forward On ‘Open Balkans’ Initiative. <https://www.rferl.org/a/serbia-macedonia-open-balkans/31384360.html>.
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL). (2022) Balkan Service. Leaders Of Bulgaria, North Macedonia Bullish on Talks To Improve Ties. <https://www.rferl.org/a/bulgaria-macedonia-sofia-talks-ties/31671061.html>.
- Taşkın, Ö. (2019). Batı Balkanların Avrupa Birliği Bütünleşmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi SBE.
- Tezcan, E., İlhan, A., & Altuğ, G. (2015). *Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlara Genişlemesi*. Sentez Yayıncılık.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*. 20(1): 71–91.
- Wæver, O. (1998). *Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community*, (ed.) Adler and Barnett, *Security Communities*, 69–118.